ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİK VE SOSYAL TARİHİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE ECONOMIC AND SOCIAL HISTORY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

26-28 KASIM / *NOVEMBER* 2015 İZMİR

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayan
Uzm. Yrd. Erdem ÜNLEN

CİLT II

ANKARA - 2017

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibası hakları **Atatürk Araştırma Merkezi**'ne aittir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu (2015:İzmir)
Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve sosyal tarihi uluslararası sempozyumu: bildiriler; 26-28 Kasım 2015= International symposium on the economic and social history of the Republic Turkey: papers/ yay.haz.: Erdem Ünlen._Ankara:AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi,2017.
2c.:hrt.:tbl.;24cm._(Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını)
ISBN:978-975-16-3350-7(Tk.)
ISBN:978-975-16-3351-4(1.c.)
ISBN:978-975-16-3352-1(2.c.)
1.TÜRKİYE _ TARİHİ_20.YÜZYIL_KONGRELER, VB.
2.TÜRKİYE_EKONOMİK DURUM_20.YÜZYIL_KONGRELER, VB.
3.TÜRKİYE_SOSYAL DURUM_20.YÜZYIL_KONGRELER, VB.
I.Ünlen,Erdem,yay.haz. II.E.a.:Ekonomik ve sosyal tarih...III.E.a.:International symposium...
IV.Seri
956.102

İNCELEYENLER : Prof. Dr. Kemal ARI
Prof. Dr. Bige SÜKAN
Prof. Dr. Mehmet TEMEL

KİTAP SATIŞI :
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
Mağaza : Bayındır 1 Sok. Nu: 24/6 Kızılay / ANKARA
Kurum : Ziyabey Cad. Nu: 19 Balgat - Çankaya / ANKARA
Tel : 009 (0312) 285 55 12
Belgegeçer : 009 (0312) 285 65 73
e-posta : bilgi@atam.gov.tr
web : http://www.atam.gov.tr
e-mağaza : e-magaza.atam.gov.tr

• Bildiriler içinde geçen görüş ve bilgilerden bildiri sahipleri sorumludur.
• Bildiriler sunuş sırasına göredir.

ISBN : 978-975-16-3350-7 (tk.)
978-975-16-3352-1 (2.c.)

İLESAM : 17.06.Y.0150-512
BASKI SAYISI : 500
BASKI : Türkiye Diyanet Vakfi Yayın Matbaacılık ve Tic. İşletmesi
Serhat Mh. 1256. Sok. No: 11 Ostim-Yenimahalle-Ankara
Tel: (0.312) 354 91 31

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA YAPILAN ANKETLERE GÖRE TOPLUMUN DEĞERLER ALGISI

Fatmagül DEMİREL*

ÖZET

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni rejimin uygulamalarının ve topluma benimsetilmeye çalışılan yeni değerlerin toplumda nasıl karşılık bulduğunu anlamak için değişik konularda anketler yapılmıştır. Bu anketler dönemin aylık veya haftalık çok okunan dergileri tarafından yapılmış ve cevaplar da kamuoyu ile paylaşılmıştır. Yeni rejimin öngördüğü yeni değerlerin nasıl karşılık bulduğu veya bulacağı anketler yolu ile ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan anketlerin hedef kitlesi ise yeni rejimin değerlerini taşıyacak ve yükseltecek olan gençler ve aydınlar olmuştur. Bu çalışmada Resimli Ay dergisi tarafından 1927 yılında yapılan "Ahrete inanır mısınız", "Türk gençliği ne istediğini, ne okuduğunu, neye taptığını biliyor mu" ve "Gençlik ne kadar dindar" konulu anketler değerlendirilecektir. Anketlerin soruları ve katılımcıların ayrıntılı cevapları 1927 yılı Türkiye'sinin sosyal hayatını ve değişimini anlamamıza yardımcı olacak önemli veriler içermektedir. Zira eski ve yeni arasında bocalayan ve bir yol arayışı içinde olan Cumhuriyet gençliğinin ve aydın sınıfının değer yargıları anketlere verdikleri cevaplar da ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Anketler, Türkiye, Aydın Sınıfı, Değerler.

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, fgldemirel@gmail.com

VALUE PERCEPTION OF SOCIETY ACCORDING TO SURVEYS IN THE FIRST YEARS OF REPUBLIC

ABSTRACT

In the first years of Republic, surveys were made in various subjects in order to understand how the practices of new regime and new values that are tried to be adopted by the society were regarded in society. These surveys were made the widely read monthly and weekly journals of the period and answers were shared with public opinion. It was tried to be measured how the new values projected by the new regime was or would be regarded through surveys. Target group of these surveys was the young and the literate that would hold and rise the values of the new regime. In this study, surveys carried out in 1927 by "Resimli Ay Journal" will be evaluated which analyzed issues such as "Do you believe in after-life?", "Do Turkish youth know what they want, what they read, what they worship?" and "How religious is the youth?". Questions of surveys and detailed answers of participants include important data that would help us understand social life and change of Turkey in 1927. In fact, value judgment of Republican youth and literate class who are in search of a new path and confused between the new and the old will be revealed within answers they give for surveys.

Key Words: Republic, Surveys, Turkey, Literate Class, Values.

İstanbul'da yayınlanan Sevimli Ay dergisinin 1926 yılının Kânûn-ı evvel sayısında "Biz Neye İnanırız" başlıklı oldukça çarpıcı bir makale yayınlanır. Makalede Türk gençlerinin dans ve eğlence peşinde koşan havai bir hayat yaşadıkları, sathi bir şekilde yetiştikleri, dini hayatın gençlik üzerinde bir heyecan yaratmadığı, gençliğin imanının, mefkûresinin ve neye inandığının bilinmediği ve onlara kuvvetli yeni bir iman verilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Yeni nesillere verilecek olan yeni imanın da tüm medeni ülkelerde görülen milliyetperverlik ve demokrasi olması gerektiği telkin edilmektedir.[1] Dergi daha sonra ki aylarda da toplumun dini değerlere olan bakışını ölçmek için ard arda "Ahrete inanır mısınız" "Türk gençliği ne istediğini, ne okuduğunu, neye taptığını biliyor mu" ve "Gençlik ne kadar dindar" konulu anketler yaparak toplumun ne kadar dindar olduğunu ölçmeye çalışacaktır. Derginin bu yaklaşımı Cumhuriyet'in ilanından sonra batılı ve seküler bir hayat tarzına evrilmeye çabalayan Türkiye'nin durumunu gözler önüne sermektedir. Yeni rejim üç yıl içinde pek çok radikal değişime imza atmıştı. Öncelikli olarak Cumhuriyet'e siyasal bir alternatif olarak görülen hilafet 3 Mart 1924 yılında kaldırılır ve Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti'nin yerine Diyanet İşleri Reisliği kurularak dini kurumlar devletin denetimi altına alınır.[2] Tevhid-i Tedrisat Kanunu, kılık ve kıyafette yapılan düzenlemeler, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve hukuk reformu ile laik bir düzenin temelleri atılmıştır. 1928 yılında devletin dinin İslam olduğu ibaresinin Anayasadan çıkarılması da Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren izlenen laikleştirme sürecini adeta mühürleyen bir gelişme olmuştur.[3] Tüm bu gelişmeler geleneksel bir toplumu modern bir topluma dönüştürmeyi hedefleyen

[1] **Sevimli Ay**, Nr. 10-34, Kânûn-ı evvel 1926, s. 1

[2] Cemil Koçak, "Siyasal Tarih 1923-1950" **Çağdaş Türkiye Tarihi**, İstanbul: Cem Yayınevi 1992, c. IV, s. 94-95. Binnaz Toprak, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi" **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, editörler; Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul: Beta Basım Yayım 1986, s. 364.

[3] Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları 2005, s. 271-272.

yeni rejimin temellerini oluşturmaktaydı. Kuşkusuz bu süreçte dini düşüncenin etkisi altındaki geniş halk kitlelerinin ileri bir toplum oluşturmak üzere dönüştürülmesi gerekmekteydi.[4] Zira imparatorluktan devr alınan toplumun hafıza ve tahayyülü İslam dininin izlerini taşımaktadır. Pozitivist bir modernleşme projesi ile yola çıkan Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun bu bakiye ile yürümesi adeta imkansızdır. Dolayısıyla toplumun yeniden şekillendirilmesi ve milli birlik çatısı altında yeni bir toplum yaratılmalıydı.[5] Bu görevi üstlenen Cumhuriyet'in aydın ve bürokratları pozitivist düşünce ile de uyum içinde toplumu dönüştürme projesinde etkin biçimde yer almışlardır.[6] Dolayısıyla bu süreçte erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının basını etkin bir şekilde kullandıkları görülür. Basın da yeni rejimin yeni değerlerinin topluma benimsetilmesinde ve aktarılmasında kullanılan önemli araçlardan biri olmuştur.

Bu çalışmaya konu olan anketler Resimli Ay dergisi tarafından yapılmıştır. 1 Şubat 1924 yılında yayın hayatına başlayan Resimli Ay, Cumhuriyet rejimini destekleyen yayınlarıyla dikkati çekmektedir. Derginin sahibi ve başyazarı Mehmet Zekeriya (Sertel)'dır. Dergi yönetiminde eşi Sabiha Zekeriya da bulunmaktadır. Resimli Ay Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonra işleyen süreç içinde bir ara kapatılır ve (Mart) 1926 yılından itibaren Sevimli Ay adı ile yayınlanır. (Mart) 1927 yılından itibaren ise yine Resimli Ay olarak yayın hayatını sürdürür.[7] Cumhuriyet safında yerini alan dergi saltanat rejiminin miras bıraktığı ekonomik, toplumsal ve kültürel çarpıklıkları konu alan yazılara ağırlık vermekte ve bunları halkın anlayacağı yalın bir Türkçe ile yapmaktadır. Mehmet Zekeriya

---

[4] Nuray Mert, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu" **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, c.II, s. 201-204.

[5] Zerrin Kurtoğlu, "Devlet Aklı ve Toplumsal Muhayyile Arasında Din ve Siyaset" **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler**, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, C. IX, s. 617.

[6] Nuray Mert, a.g.m. s. 201-204, Nuray Karaca, **Pozitivzmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2008, s. 110-111.

[7] Uğur Değirmenci, **Resimli Ay Mecmuası**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996, s. 2-10.

ve Sabiha Zekeriya 1920'li yıllarda Amerika'da yaşamış olmalarından dolayı Resimli Ay'ın yayınlarında Amerikan toplumunun yaşantısını Türk okuyucuya aktaran bir yaklaşımının da olduğu görülür.[8] Resimli Ayın yayın hayatı iki döneme ayrılmaktadır. Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel anılarında 1924- 1928 yılları arasındaki yayın döneminde Türkiye'de gerçek bir demokrasiyi ve halkın genel kültür seviyesini yükseltmek çalıştıklarını anlatmaktadır.[9] Fakat derginin eski yazı ile çıkmış olan bu dönemi incelendiğinde dergide yoğun bir şekilde Amerikan yaşam tarzını ve kültürünü işleyen yazıların da öne çıktığı dikkat çekmektedir.[10] Derginin 1928-1930 yılları arasındaki ikinci yayın dönemi ise farklı bir çizgide devam etmiştir. Sabiha Sertel de anılarında bu dönemi derginin kadrosuna katılan Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Sadri Ertem gibi yeni yazarlarla dergide sol edebiyatın ve sosyalist fikirlerin öne çıktığını anlatmaktadır.[11] Dolayısıyla Resimli Ay ilk döneminde yayınlarıyla Cumhuriyet rejiminin yanında yer almıştır. Fakat zaman zaman sosyal meselelerde görülen aksaklıkların dile getirilmesi pek de hoş görülmemiştir. Sabiha Sertel anılarında bu yaklaşımı şöyle açıklamaktadır. "… Memlekette ileriye doğru yapılan her hareketi, Atatürk'ün reformlarını makalelerde ele alıyor övüyordum. Arada bir yaptığımız tenkitler dahi hoşa gitmiyordu…"[12] Resimli Ay hem içeriği hem de görsel olarak dönemin diğer dergilerden farklıdır. O zamana kadar işlenmeyen pek çok konu dergide ele alınır. Özellikle dergide farklı konularda yapılan anketler dönemin insanının sosyal hayattaki değişime olan bakışını yansıtması açısından önemlidir.[13] Dergi yönetiminde yer alan Sabiha Sertel'in

---

[8] Ergun Hiçyılmaz- Burçak Evren, "Magazin Dergiciliği" **Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984)**, İstanbul: Gelişim Yayınları 1984, s. 153.

[9] Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul: Ant Yayınları 1969, s. 88-89. Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977, s. 138.

[10] Necdet Ekinci, Bengi Kümbül, Serap Sarıhan, **Zekeriya Sertel: Amerikan Kültür Emperyalizminin ve Magazin Dergiciliğinin Öncüsü**, Antalya, Yeniden Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006, s. 29-30.

[11] Sabiha Sertel, **a.g.e.**, s. 88-89.

[12] Sabiha Sertel, **a.g.e.**, s. 97.

[13] Nuran Özlük, **Resimli Ay**, İstanbul: Akademik Kitaplar 2010, s. 10.

sosyolog kimliği anket sorularının hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde etkili olmuştur.[14]

Sevimli Ay'ın "Biz Neye İnanırız" başlıklı makalesi 1927 yılının ilk aylarında dini değerler üzerine yapılacak olan anketin de habercisidir. Makalede gençlerin dini inançlarının zayıfladığı ileri sürülmektedir "… Geçirmekde olduğumuz büyük inkılâb, Türk cemâ'atinde dînî îmânın kuvvetini zayıflatmışdır. Dînî îmân artık bizleri birbirine bağlayan bir râbıta olamıyor. Türk cemiyeti içinde müşterek bir heyecan, müşterek vecd ve müşterek duygu yaratacak âmil, dînî îmân olmakdan çok uzakdır. Bilhâssa bu günkü gençlik artık dîne, Allah'a inanmıyor. Dînî hayât artık gençlikde vecd ve heyecan uyandırmıyor. Mekteblerimizde okutulan kitâblar, gençliğe dînî îmânın yerini tutacak yeni bir îmân telkîn etmiyor. Fi'l-vâki' îmân telkîn ile olmaz. Fakat gençliğin inanacak şeyi, muhîtinden, okuduğu kitâblardan, cemiyetden aldığı telkînlerden öğrenir. Biz bugün gençliğe mukaddes olarak hangi telkînleri veriyoruz. Gençliğin nazarında mukaddes olan nedir? Hulâsa biz neye inanırız?"[15] Türkiye'de yaşayan gençlerin durumu bu şekilde anlatıldıktan sonra Türkiye dışından konuyla ilgili örnekler verilmiştir. Aynı durum Amerika'da yapılan bir araştırmada da ortaya konulmuştur. Amerika'da gençlerin çoğunluğunun Allah'a inanmadığı ve onun yerine ilme inandıkları belirtilmektedir. Yazıda Türk gençliğinin de neye inandığının tespit edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dini imanı zayıf gençliği müşterek bir mabet etrafında toplayacak yeni iman ne olmalıdır? Sorusu sorularak cevap da verilir. Medeni toplumlarda gençliğe telkin edilen iki yeni iman vardır: Milliyet-perverlik ve Demokrasi. Dolayısıyla din milletlere heyecan vermekten aciz kalınca yerini milli imana terk etmiştir. Medeni toplumlarda fertleri birbirine bağlayan, hepsini aynı gaye etrafında birleştiren ve gerektiğinde onları ölüme ve fedakârlığa sevk eden milli imandır. Yazıya göre Türk gençliğinin içinde bulunduğu itikatsızlık buh-

[14] Aynur Soydan Erdemir, **Türkiye'de Siyasal ve Sosyal Dinamiklerin Basına Yansımasına Önemli Bir Örnek: Sabiha Zekeriya (Sertel) ve Cici Anne**, İstanbul: Derlem Yayınları, 2010, s. 28.

[15] **Sevimli Ay**, Nr. 10-34, Kânûn-ı evvel 1926, s. 1.

ranından kurtaracak tek çözüm onlara telkin edilecek kuvvetli bir milli imandır. Cumhuriyet'in yeni nesillerini bu yeni telkinlerle yetiştirmenin gerekli olduğuna vurgu yapılır.[16]

Türk gençliğinin içinde bulunduğu itikatsızlık buhranı ve buna karşı yapılması gerekenler anlatıldıktan sonra bir sonraki ay yayınlanan "Eski din ve eski ahlak bugünkü insanları tatmin etmiyor o halde yeni bir din ve yeni bir peygambere mi muhtacız" başlıklı yazıda cihan harbinden sonra insanlığın ruhi bir bunalım geçirdiği eski adetlerin geleneklerin ve inançların değiştiği ve yeni peygamberlerin ortaya çıktığı anlatılmaktadır.[17] Sevimli Ay Dergisi Türk gençliğin ne düşündüğünü ve neye inandığı konusunda yayınlarına devam eder. Dergiye göre gençlik geçmişe ve geleneklere karşı bir isyan içindedir. Gençlerin dini ve toplum düzenini beğenmedikleri, ahlaki kaideleri gülünç buldukları vurgulanmakta ve bu değişimin sadece Türkiye için geçerli olmadığı bütün dünya gençliğinin genel bir isyan içinde olduğu anlatılmaktadır. Gençlikte bu değişimi anlamak için Amerika Genç Hıristiyanlar cemiyeti tarafından bütün dünya gençleri arasında bir anket yapılmıştır. Anket dünya gençliğinin zihniyetini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu anketten çıkan sonuca göre gençlik artık dine inanmamaktadır. Amerika ve İngiltere'de gençler artık Allah'a inanmadıklarını, bugünkü dinin kendilerini tatmin etmediğini söylemektedirler.[18] Amerika Genç Hıristiyanlar Cemiyeti'nin yaptığı bu ankete göre gençler manevi şeylere kıymet vermemekte ve maddi kazançlar onlar için ön plandadır. Gençlerin hemen hepsi hayat için huzuru duadan değil dünyaya ait şeylerden beklemektedirler. Hayatlarında en kutsal şeyin para olduğu ve onların gözünde en büyük adam ise para kazanan kimsedir. Düşündüren kitaplar yerine macera kitaplarını tercih etmektedirler, en büyük kahraman olarak tanıdığı kişiler askeri ve milli kahramanlarıdır. Sonuç olarak yapılan bu ankette fikri ve manevi duygulardan tamamen uzaklaşmış bir dünya gençliği manza-

[16] **Sevimli Ay**, Nr. 10-34, Kânûn-ı evvel 1926, s. 1.

[17] **Sevimli Ay**, Nr. 11-35, Kânûn-ı sâni 1926, s. 2.

[18] **Sevimli Ay**, Nr. 12-36, Şubat 1927, s. 1.

rası ortaya çıkmıştır.[19] Sevimli Ay dergisi dünya gençliğinin durumunu ortaya çıkaran anket sonuçlarını yayınladıktan sonra benzer durumun Türk gençleri arasında da olduğunu ama kesin bir hüküm vermeden önce benzer anketi de Türk gençlerine yapmak istediklerini kamuoyuna duyurur. 1927 yılının şubat ayında "Türk gençliği ne istediğini, ne okuduğunu, neye taptığını biliyor mu" konulu anket yayınlanır.[20] Bu ankette gençlere aşağıdaki sorular sorulur ve cevapların dergi idarehanesine göndermeleri istenir.

1) Nazarınızda En çok Kıymetli Olan Şey Nedir?
2) Dininiz için ölür müsünüz?
3) Nasıl ve kimin gibi yaşamak istersiniz?
4) Hayâtta kime benzemek istersiniz?
5) Nazarınızda en büyük adam kimdir?
6) Hangi meslekte bulunmak istersiniz niçin?
7) Hangi ve ne cins kitapları okuyorsunuz?
8) En çok beğendiğiniz kitap ve muharrir kimdir?
9) Nazarınızda kahraman kimdir? Kahraman olmak için ne yapmak lazımdır?
10) Nazarınızda mukaddes olan bir şey var mıdır? Bunlar ne gibi şeylerdir?
11) Müstakbel on sene için neler yapmak istersiniz?
12) Evlenmek ister misiniz, niçin?

Bu ankete Türkiye'nin değişik şehirlerinden 500 genç katılır ve ankete cevap verenlerin isimleri resimleri ile birlikte dergide yayınlanır. Fakat tüm cevapların yayınlanması mümkün olmadığı için dergi yönetimi birkaç sayıda seçtiği cevapları yayınlar ve daha sonra anketten çıka-

[19] **Sevimli Ay**, Nr. 12-36, Şubat 1927, s. 4.
[20] **Sevimli Ay**, Nr. 12-36, Şubat 1927, s. 2.

rılan sonucu kamuoyu ile paylaşır. Amerikan Genç Hıristiyan Cemiyeti'nin yaptığı ankette dünya gençliğinin dini inançlarının zayıf olduğu, Allah'a inanmadıkları ve tamamen maddiyatı öne çıkaran bir gençlik olduğunu ortaya çıkarmıştı. Türk gençlerine benzer soruların sorulduğu ankette nasıl bir sonuç ortaya çıkacaktır. Dergi anketin sonuçlarını yayınladığında Türk gençliğinin hala dindar olduğu ortaya çıkar.[21] Oysa dergi konu ile ilgili yaptığı ilk yayında Türk gençliği arasında dini duyguların zayıf olduğunu ileri sürmüştü. Anketin sonuçlarını vermeden önce yukarıdaki sorulara gençlerin nasıl cevap verdiklerinden örnekler vermek yerinde olacaktır.

Adana Merkez Seyhan Mektebi Başmuallimi Naîm Turan'ın cevapları

1) Nazarınızda En çok Kıymetli Olan Şey Nedir? Beni çok seven annemdir.
2) Dininiz için ölür müsünüz? Dîn için ölmek mi? Hayır!..
3) Nasıl ve kimin gibi yaşamak istersiniz? Kendi yaşayışımdan memnûnum
4) Hayâtta kime benzemek istersiniz? Hiç kimseye benzemek istemem
5) Nazarınızda en büyük adam kimdir? Nazarımda en büyük adam büyük Gâzîmizdir
6) Hangi meslekte bulunmak istersiniz niçin? Çocuklarımla uğraşmak beni yormuyor.
7) Hangi ve ne cins kitapları okuyorsunuz? Mesleğime âit kitaplardan başkasını çok okuyamıyorum
8) En çok beğendiğiniz kitap ve muharrir kimdir? En çok beğendiğim: *Resimli Ay* ve muharrirleriyle Adana'da *Türk Sözü Gazetesi*'ndeki tercüme edilmiş hikâyelerdir.

[21] **Resimli Ay**, Nr. 1-37, Mart 1927, s. 28-29.

9) Nazarınızda kahraman kimdir? Kahraman olmak için ne yapmak lazımdır? Nazarımda kahraman son inkılâbları başarıp hakîkî inkılâba yol açanlardır.

10) Nazarınızda mukaddes olan bir şey var mıdır? Bunlar ne gibi şeylerdir? Nazarımda iki şey mukaddestir: Vazîfe, sonra vatan.

11) Müstakbel on sene için neler yapmak istersiniz? Müstakbel on sene için düşündüğüm: Meslekte ilerlemek, onu takviye için lâzım olan ma'lûmâtı kazanmak, bunun için de ne lâzımsa yapmak.

12) Evlenmek ister misiniz, niçin? Evlenmek isterim.

Kadıköy Orta Mektebi'nden Zühdü isimli gencin cevapları

1) Nazarınızda En çok Kıymetli Olan Şey Nedir? Nazarımda en kıymetli şey "sıhhat"dir.

2) Dininiz için ölür müsünüz? Dînim ölmekliğimi emr etmez. Hayâtımı kurtarmak için dînimi terk lâzım gelirse söz ile terk ederim. Fakat kalbim İslâmdır.

3) Nasıl ve kimin gibi yaşamak istersiniz? Bir köylü kadar huzûr-ı kalble ve müreffeh bir hayât geçirecek derecede servet isterim.

4) Hayâtta kime benzemek istersiniz? Herkes meşhûr olmayı ister. Ben de büyük muhteri'ler gibi mesleğimde meşhûr olmamı isterim.

5) Nazarınızda en büyük adam kimdir? Ma'lûmâtım en büyük adamı tefrîka kâfî gelmiyor. Ma'mâfîh Edison'u bir ilim adamı olarak büyük tanırım

6) Hangi meslekte bulunmak istersiniz niçin? Bir elektrik mühendisi olmak isterim.

7) Hangi ve ne cins kitapları okuyorsunuz? Hissî, edebî, târîhî, seyâhat romanlarını okurum.

8) En çok beğendiğiniz kitap ve muharrir kimdir? Beğendiğim kitâblar Mişel Zevako'nun eserleridir.

9) Nazarınızda kahraman kimdir? Kahraman olmak için ne yapmak lazımdır? Türlü türlü kahramanlık olabilir. Hayâtını tehlikeye koyarak birisini yangından, boğulmaktan kurtaranlara kahraman denir.

10) Nazarınızda mukaddes olan bir şey var mıdır? bunlar ne gibi şeylerdir? Nazarımda mukaddes şey namus ve dîndir.

11) Müstakbel on sene için neler yapmak istersiniz? Tahsîlimi bitirerek nâfi' bir mühendis olup hizmet etmek istiyorum.

12) Evlenmek ister misiniz, niçin? Bu suâle şimdilik cevâp vermeyeceğim.

Trabzon Muallim Mektebi'nden İhsân Fehmi

1) Nazarınızda En çok Kıymetli Olan Şey Nedir? Nazarımda en kıymetli addettiğim şey sıhhattir.

2) Dininiz için ölür müsünüz? Bu asırda dîn için ölmek değil ölenlere gülerim.

3) Nasıl ve kimin gibi yaşamak istersiniz? Târîhe isimlerini bırakmış olan büyük zâtlar gibi yaşamak isterim.

4) Hayâtta kime benzemek istersiniz? Elimde olsa "Edison"a benzemek isterim.

5) Nazarınızda en büyük adam kimdir? Bütün Türklerin Müncîsi "Gâzî Paşa". Bundan büyük kimse tasavvur edemiyorum.

6) Hangi meslekte bulunmak istersiniz niçin? Mu'allim namzediyim. Yarın mu'allim olacağım. Karşımda yüzlerce mini mini talebelerim bulunacak. Bunların içinde her türlü endişeden âzâde bir hayât sürmek yegâne emelimdir.

7) Hangi ve ne cins kitabları okuyorsunuz? İctimâ'î, felsefî, edebî, kitâblardan zevk alırım.

8) En çok beğendiğiniz kitab ve muharrir kimdir? En çok beğendiğim kitâb "*Çalı Kuşu*" ve en çok takdîr ettiğim muharrir Reşâd Nuri Bey'dir.

9) Nazarınızda kahraman kimdir? Kahraman olmak için ne yapmak lazımdır? Nazarımda kahraman Mehmetçiklerdir.

10) Nazarınızda mukaddes olan bir şey var mıdır? Bunlar ne gibi şeylerdir? Nazarımda mukaddes olan şeyler: Namus, şeref ve haysiyetdir.

11) Müstakbel on sene için neler yapmak istersiniz? Müstakbel on sene için mu'allimlik mesleğimde şerefle îfâ-yı vazîfe etmek ve millet-perver gençler yetiştirmek arzusundayım.

12) Evlenmek ister misiniz, niçin? Evlenmek hayâtî bir zarûret olduğu için, bundan hâric kalamam.

Ankete verilen cevaplar değerlendirildiğinde "Türk gençliğinin dimâğı ihtilal içindedir" tespiti yapılır. Türk gençliği ne istediğini, ne okuduğunu, neyi kutsal olarak gördüğünü bilmemekte ve ortak bir mefkûresi bulunmamaktadır. Fakat kesin olarak gençliğin hala dindar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Türk gençliğinin zihnindeki eski akîdeler sarsılmış olmasına rağmen yıkılmamıştır. Yıkılanların yerine yenisi ikame edilememiştir. Türk genci eski ile yeni arasında huzursuz ve kararsızdır. Yapılan inkılâbın manasını anlamamış ve kavramamıştır. Dolayısıyla Türk gençliği zihni bir kargaşa içindedir. Ankette ortaya çıkan önemli bir sonuç da Türk gençliğinin ortak bir idealinin olmadığıdır. Türk genci hürriyet perver değildir, halkçı değildir, maddi değildir hepsinden birer parçadır. Yani bütün bu idealler o kadar çok dağınık ve elle tutulamayacak kadar gölge bir haldedir ki, Türk gencinin ne olduğunu anlatamamaktadır. Bunun yanı sıra Türk gencinin sıhhat ve namus konusuna önem verdiği ve dindar olduğu ortaya çıkmıştır. Dininiz için ölür müsünüz sorusuna yüzde altmışı ölürüm cevabını vermiştir. Yüzde yirmisi asri bir gence böyle soru sorulamaz cevabını vermiştir. Ayrıca Türk gençliği kimseye benzememek ve kimseyi taklit etmemek konusun-

da oldukça yaratıcıdır. Başkalarına benzemek değil başkalarını kendine benzetmek istemektedir. [22]

Ankette sorulan kime benzemek istersiniz sorusuna yüzde seksen kendime benzemek başkalarını kendime benzetmek isterim, yüzde yirmisi de Gazi Paşa'ya, Lenin'e, Mussolini'ye, Jeanne d'Arc'a ve Ziya Gökalp'e benzemek istediklerini söylemiştir. Ayrıca batı dünyasının gençliğinde görülen maddiyatçı yaklaşım Türk gençleri arasında görülmemektedir. Gençler paraya ve gösterişe itibar etmemekte daha mutavassıt bir hayat istemektedirler. Henüz makine medeniyetinin gürültülü hayatı Türk gencinin maddi ihtiraslarını uyandırmamıştır. Fakat bu yaklaşım dergi yönetimi tarafından şöyle eleştirilir; "…Mutavassıt bir hayat enerjisi kuvvetli bir genci idare edemez. Hayat aşağıdan yukarı bir koşmadan ibarettir. Bu yokuşu çıkarken insan bazen düşer bazen kalkar fakat durmaz yükselmek daima daha yukarılara çıkmak bir ferdin ve milletin gayesidir. Başka milletler koşarken biz niçin mutavassıt bir hayata razı olalım…" yorumu yapılır. [23]

Türk gencinin gözünde büyük adam kimdir sorusuna verilen cevapların ortak noktası askeri ve siyasi alanda başarılı olan kişiler olmuştur. Örnek olarak verdikleri kişi isimlerinden Gazi Mustafa Kemal ve Bismarck öne çıkmaktadır. Meslek seçimi ile ilgili soruya verilen cevaplarda elektrik ve makine mühendisliği öne çıkarken serbest mesleklere olan eğilim oldukça fazladır. Cevaplar içinde memur olmak isteyen bir tek genç çıkmamıştır. Gençlerin ne okuduğuna gelince ise edebi kitaplardan çok hoşlandıkları ortaya çıkmıştır. En beğendikleri yazar Reşad Nuri, kitap ise Çalıkuşu'dur. Bunun yanı sıra Abdülhakhamid, Hüseyin Rahmi ve Tevfik Fikret'in isimleri de cevaplar arasında yer almaktadır.

Türk gencinin gözünde kahraman ise askeri sahada büyük fedakarlıklar gösteren milleti ve vatanı için hayatını ortaya koyan kişilerdir. Bu soruya büyük bir çoğunluğu Gazi Mustafa Kemal ve Fas mücahidi Abdülkerim'in ismini vermiştir. Bir kısmı da bunu Mehmetçik olarak

[22] **Resimli Ay**, Nr. 1-37, Mart 1927, s. 28.

[23] **Resimli Ay**, Nr. 1-37, Mart 1927, s. 29.

tarif etmiştir. Ankette yer alan nazarınızda mukaddes olan bir şey var mıdır? bunlar ne gibi şeylerdir sorusuna verilen cevaplar genellikle din ve namus olmuştur. Ankete katılanların yüzde kırkı hayatlarında en mukaddes şeyin din ve *Kur'ân*, yüzde kırkı namus, yüzde onu milliyet, yüzde beşi vatan, yüzde ikisi mefkûre diğer yüzde ikisi de hukuk-ı beşer ve kendisinin olduğu gibi cevaplar vermişlerdir. Gelecekte ne yapmak istedikleri sorusuna ise tamamen kişisel cevaplar verilmiştir. Anketin son sorusu olan evlenmek ister misiniz sorusuna ise nesli devam ettirmek, evlat yetiştirmek ve yalnız kalmamak için hepsi evlenmek istediklerini belirtmişlerdir. Yapılan bu ankette Türk gençliğinin dini değerlere önem verdiği ve hala dindar olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç 1927 yılının Mart ayında kamuoyu ile paylaşılır. Dergi yönetimi bu defa yeni bir anket ile gençliğin ne kadar dindar olduğunu anlamaya çalışılacaktır. 1927 yılının Mart ayında gençlere aşağıdaki sorular sorulur[24] ve sadece evet veya hayır şeklinde cevap vermeleri istenir. Gençlerin yanı sıra Ahmed Rasim, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Reşad Nuri, Ali Cânib, Selim Sırrı, Abdülhak Hamid, Abdullah Cevdet, Ahmed Şükrü, Ercümend Ekrem, Doktor Mazhar Osman, İlâhiyât Fakültesi eski reîsi Şemseddîn Bey, Mehmed Raûf, Yusuf Ziyâ, Doktor Safiye Ali Hanım, Dârülfünûn Tıb Kânûnu Müderrisi ve Hukûk Fakültesi Kâtib-i Umûmîsi Ethem Âkif Bey gibi dönemin tanınmış aydınlarına da ahrete inanıp inanmadıkları sorulur.[25]

Gençlerin ne kadar dindar olduğunu anlamak için yapılan anketin soruları şöyledir;

1) "Allah"ın mevcûdiyetine îmân eder misiniz?
2) "Âhiret"e inanır mısınız?
3) "Hazret-i Muhammed"in hakîkî peygamber olduğuna îmân eder misiniz?

[24] **Resimli Ay**, Nr. 1-37, Mart 1927, s. 29.
[25] **Resimli Ay**, Nr. 1-37, Mart 1927, s. 29.

4) "Kur'ân-ı Kerîm"in Allah'ın ilhâmıyla yazılmış mukaddes bir kitab olduğuna inanır mısınız?

5) "Oruç ve namaz"ın Allah'ı memnûn eden bir vâsıta olduğuna inanır mısınız?

6) İbâdetden her hangi birini yapıyor musunuz?

7) Ailenizin dîndâr olup olmaması sizi alakadâr eder mi?

8) Evde ibâdet eden var mı?

9) Dindâr bir evde mi doğdunuz?

10) Çocuğunuza dînî terbiye veriyor musunuz?

11) Dînin hayâtında lazım olan bir âmil olduğuna kâni'misiniz?

12) Melâikelere inanır mısınız?

Dergi gençler arasında yaptığı bu ikinci anket ile ne kadar dindar olduklarını anlamaya çalışmıştır. Dönemin aydınlarına sorulan ahrete inanır mısınız sorusuna cevap verenlerin açıkça söylemekten kaçındıkları ve çoğunluğunun inanmadığı bu soru onları derin bir düşünceye sevk ettiği yorumu yapılır. Dergi aydınların verdikleri cevapları aynen yayınlarken yukarıda belirttiğimiz gençlere yöneltilen sorulardan sadece bir cevabı yayınlamıştır.[26] Gençler yöneltilen dini sorulara üç yüz elli cevap gelmiştir. Derginin yayınladığı anket sonucuna göre; Darülfünûn ve lise gençlerinden gelen cevaplar arasında 40 kişi hiç bir şeye inanmamaktadır. Bu kişilerin gözünde ne Allah vardır, ne peygamber vardır, ne de Kur'an-ı Kerim mukaddes bir kitaptır. Üç yüz elli kişiden yüz kişi Allah'a inanmakla birlikte kendilerine göre bir Allah telakkisine sahip olduklarını ve hocaların onlara öğrettikleri Allah'a inanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu yüz kişiden bir kısmı herhangi bir şekilde Allah'a inanmamakla beraber, peygambere, ahrete ve diğer emirlere de inançlı görünmemektedir. Diğer bir kısmı da Hazret-i peygamberi bir mürşid, bir dahi, zamanının büyük adamı olarak tanımlamakta ve *Kur'an-ı Ke-*

[26] **Resimli Ay**, Nr. 2- 38, Nisan 1927, s. 34.

rim'e dahiyane bir gözle bakmaktadırlar. Yani ankete katılan üç yüz elli kişiden 40 kişi hiçbir şeye inanmıyor, 100 kişinin bir kısmı inançlı geri kalan 210 kişi ise her konuda inançlıdır. Bunlar Allah'ın vahdâniyyetine, Hazret-i Muhammed'in peygamberliğine, *Kur'ân*'ın kudsiyetine îmân etmekde ve çocuklarına dînî terbiye verme konusunun gerekli olduğunu düşünmektedir. Gençlere yönelik yapılan bu ankette büyük bir çoğunluğunun dindar olduğu tespiti yapılırken aynı zamanda zihinlerinin karışık olduğu ve bu anketin onları derin bir düşünceye sevk ettiği yorumu da yapılmıştır.[27] Dergi yönetimi gençlere yönelik yaptığı ilk anketin cevaplarından 16 tanesini yayınlarken bu ikinci ankette sadece Ankara'dan Ali Fehmi'nin cevabını yayınlamıştır. Ali Fehmi'nin dini sorulara verdiği cevaplar şöyledir;

1) Allah'ın mevcûdiyetine îmânım vardır. Allah'da her yerde hâzır ve nâzır olan havadır.

   Hâşiye: İnsânların yaşayabileceği her yerdir.

2) Ahrete inanmamak lâ-yemût ervâha inanmamak demektir. Hâlbuki Allah tanıdığım havanın cüzü ve lâzım-ı gayr-i müfârikidir.

3) Hazret-i Muhammed'in peygamberliğine îmân ederim. Çünkü: Son derece akıllı olduğu hâlde her vâsıta-i icrâiye gibi menâfi'ine çalışmamış fakr hâl içinde terk-i hayât etmiştir.

4) "Kur'ân-ı Kerim" Allah'ın ilhâmıyla yazılmıştır. Zirâ ne muğâyir-i bir sıhha bir kelimeye ve ne de hissiyâta müte'allik bir manâya tesadüf edilememiştir.

5) Oruç namaz ve emsâli kelime kelime tetkîk ve telhîs edildikde uhrevî olmayıp tamâmen dünyevî ve sıhhatimizle alakadâr olduğu ve nokta-i nazar-ı telhîs edildikde emr-i ilahîye inkıyâdla sıhhat, servet ve vücutları takviye ederek dünyevî menâfi'in te'mînine ma'tûf olduğu tezâhür eder.

[27] **Resimli Ay**, Nr. 2- 38, Nisan 1927, s. 36.

6) Menâfi'ime müte'allik olduğundan her fırsat zuhûrunda bi'l-umûm ibâdetle iştiğâl etmek mu'tâdımdır.

7) Kendi ictihâdımı fen ve mantık dâiresinde aile efradıma da îzâh etmeği vazîfe bilirim.

8) Evde muntazaman ibâdet yoktur.

9) Din hakkında vasat ma'lûmâtı hâiz bir evde doğdum.

10) Çocuğuma da nokta-i nazarlarımı telkîn etmek vazîfemdir.

11) Beşinci mâddede zikr edildiği vechle din dünyevîdir ve hayâtda aynen tatbik edilmeğe hıfz-ı sıhhate ri'âyet edileceği bî-iştibâhdır.

12) Melâikelerin vezâifi hakkında kat'î bir şey söyleyemem. Ma'a hâzâ mevcûd olup da göze görünmemelerini ateşten halk olduklarından göze görünmeyen gâzâta teşbîh etmekle iktifâ eylerim.[28]

Resimli Ay dergisinin gençlere ve aydınlara yönelik başlattığı bu anket serisi ve yorumları 1927 yılının Mayıs nüshasının ilk sayfasında "Değişen gençlik" başlığı ile yayınladığı makale ile son bulacaktır. Bu makalede son durum tespitleri yapılır. Makaleye göre gençler arasında büyük bir ruhi ve fikri buhran yaşandığı ve bunun Maarif Vekaleti'nden bir yetkili ile yaptıkları görüşmede de dile getirildiği okuyucuya aktarılmaktadır. Gençlik değişmekte, eski nesli, eski hayatın telakki ve kanaatlerini beğenmemektedir. Bu sadece Türk gençlerine özgü bir şey değildir yorumu yapılır. Bütün dünya gençliğinde ruhi, fikri ve ahlaki bir değişim görülmektedir. Yazıda Türk gençliğinin içinde bulunduğu bu değişimi anlamak için bu anketleri yaptıkları ve her iki ankete katılan 850 kişinin bütün gençliğin düşüncesini yansıtmayacağını ama bir fikir vermesi açısından da önemli olduğu anlatılmaktadır. Gençlik yeni rejimde yeni mefkûresini aramakla meşguldür. Kısmen müterreddid kısmen dindar olmakla birlikte hayattan fazlasıyla yararlanmak istediğini

[28] **Resimli Ay**, Nr. 2- 38, Nisan 1927, s. 36.

göstermektedir. Makalenin sonunda gençliğinin bu hâlet-i rûhiyyesine cevap verilebilmesi ve onları tatmin edebilmek için basına ve eğitime büyük iş düştüğü vurgusu yapılmaktadır. [29]

Sonuç olarak Resimli Ay dergisinin yapmış olduğu bu anketler dönemin gençliği için genel bir değerlendirme yapma imkânı vermemektedir. Fakat 1927 yılı başında gençlerin dindar olduğu sonucunu dergi yönetimi de kabul etmiştir. Aydınların ise ahrete inanır mısınız sorusuna çok açık cevaplar vermekten kaçındıklarını ileri süren dergi, aydınlar için çoğunluğunun inanmadığı yönünde yorum yapmıştır. Derginin yayın çizgisi ve anket sonuçlarını değerlendirirken yaptığı yorumlarda rejimin değerlerini yerleştirmeye, benimsetmeye ve kamuoyunu yönlendirmeye dönük bir yaklaşımının olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Sevimli Ay, Nr. 10-34, Kânûn-ı evvel 1926

Sevimli Ay, Nr. 11-35, Kânûn-ı sâni 1926

Sevimli Ay, Nr. 12-36, Şubat 1927

Resimli Ay, Nr. 1-37, Mart 1927

Resimli Ay, Nr. 2- 38, Nisan 1927

Resimli Ay, Nr. 3-39, Mayıs 1927

DEĞİRMENCİ, Uğur, **Resimli Ay Mecmuası**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996.

EKİNCİ, Necdet - KÜMBÜL, Bengi - SARIHAN, Serap, **Zekeriya Sertel: Amerikan Kültür Emperyalizminin ve Magazin Dergiciliğinin Öncüsü**, Antalya, Yeniden Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006.

[29] **Resimli Ay**, Nr. 3-39, Mayıs 1927, s. 1.

ERDEMİR SOYDAN, Aynur, **Türkiye'de Siyasal ve Sosyal Dinamiklerin Basına Yansımasına Önemli Bir Örnek: Sabiha Zekeriya (Sertel) ve Cici Anne**, İstanbul: Derlem Yayınları, 2010.

HİÇYILMAZ, Ergun - EVREN, Burçak, "Magazin Dergiciliği" **Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984)**, İstanbul: Gelişim Yayınları 1984.

KARACA, Nuray **Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2008.

KOÇAK, Cemil "Siyasal Tarih 1923-1950" **Çağdaş Türkiye Tarihi**, İstanbul: Cem Yayınevi 1992, C. IV.

KURTOĞLU, Zerrin "Devlet Aklı ve Toplumsal Muhayyile Arasında Din ve Siyaset" **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler**, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, C. IX.

MERT, Nuray, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu" **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, C. II.

ÖZLÜK, Nuran, **Resimli Ay**, İstanbul: Akademik Kitaplar 2010.

SERTEL, Sabiha, **Roman Gibi**, İstanbul: Ant Yayınları 1969, s. 88-89.

SERTEL, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977.

TOPRAK, Binnaz, " Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi" **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, editörler; Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul: Beta Basım Yayım 1986.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları 2005.

EK:

Ahrete inanır mısınız sorusuna dönemin aydınlarının verdikleri cevaplardan örnekler:

Abdülhak Hamid Âhirete İnanıyor

Oda *Servet-i Fünûn* şâirleriyle dolu. Büyük şâir, sırtında pijaması, başında takye salıncaklı iskemlede oturuyor. Karşı karşıyayız.. Suâllerimi evvelâ sükûnetle dinledi. Sonra uzun uzun güldü. Tek gözlüğünü düzeltti. Yanındakine döndü, kimseye işittirmek istemiyor gibi hafîf bir sesle: İnanmaz mıyım? Hattâ yakında oraya gideceğimden korkuyorum. Dedi. Sonra bana döndü.

- Bu, dedi, beyefendi, bu âhiret suâlleri!.

Odada umûmî bir gülüşme oldu.. Şimdi üstâd susmuş, derin derin düşünmeğe başlamışdı.. Belli ki bu suâl ona ölümü ve Süleyman Nazif'i hatırlatmışdı. Uzun bir sükût devresinden sonra anlatmağa başladı.

- Benim âhiretden anladığım istikbâldir. Âhiret deyince aklıma ilerisi gelir, Ammâ nâ-mütenâhî bir ilerilik.. Şeyh Bedreddin Simâvî diyor ki: Âhiret halkın düşündüğü gibi değildir, o başlı başına bir âlemdir. Ben de bu kanâ'atdeyim, şunu kat'iyetle söyleyeyim ki âhiretin mevcûdiyetine kuvvetle kâni'im, çünkü müslümânım, tekrar ediyorum, âhiret istikbâl demekdir. O bir şeydir, öyle bir şey ki böyle iki sâ'at, iki gün, iki ay içinde anlaşılamaz, hiss ettirilir. Eğer benim çok eskiden kaleme aldığım "Fitnat" dikkatle okunacak olursa benim duyduğum âhiret kokusunu şemm etmek kâbil olur. Emîn olunuz, âhiret hakkında bundan fazla bir şey söylenilemez. Size hâşiye kabîlinden bir şey söyleyeyim mi? Şimdilik yegâne korkum: Bu esrâr engîz diyâra gurbet etmek.. Ma'lûm â.. Sıra bana geldi, hattâ geçti bile.."

- *Makber* müellifi belki bu ehemmiyetli mesele üzerinde çok az söylemişti, lâkin ben odasından çıkarken onun ne demek istediğini çok iyi anlamıştım.

Şimdi İhtiyaç Hissetmeye Başladım: **Ahmed Şükrü**

Şimdiye kadar dünya ile o kadar uğraştım ki ahreti düşünmeye vakit bulamadım. Yalnız son günlerde evimi soyan hırsızların herhalde bir gün cezâlarını görmeleri için âhirete inanmak ihtiyâcını hissetmeye başladım.

İ'tikâdımı Mezara Götüreceğim

Doktor Mazhar Osman Bey kendisiyle bu mesele üzerinde görüşen muharririmizi fevka'l-âde bir nezâketle kabûl etmiştir. Emrâz-ı asabiye doktoru âhiret suâllerine şu cevâbı vermiştir.

- Bende Allah hissi çok kuvvetlidir. Âhiret hakkında bir şey söyleyemeyeceğim. Şu kanâ'atdeyim ki âhirete inanmayanlar, bağırıp çağırmak sûretiyle inananların akîdelerine hücûm etmemelidirler. Ben halk yüzünden hayâtını kazanır bir doktorum. Halka, halkın fikirlerine hürmetim vardır. Herkes âhiret hakkında bir düşünce taşır, benim de âhiret için bir düşüncem vardır lakin bu benimle mezara gidecekdir. Ve şurasına dikkat ediniz ki âhiret hakkındaki düşüncelerini açıkdan açığa söyleyenleri ben tabî'î bir adam olarak kabûl edemem."

Dünyâ.. yalnız dünyâ!..

İlâhiyât Fakültesi eski Reîsi Şemseddîn Bey diyor ki:

- Dünyâ, yalnız dünyâ.. Şimdiye kadar düşündüğüm hep bu.. Şimdi Halk Fırkası'nda üç ictimâ'da bulundum, görüyorsunuz ki hep dünyâ işiyle meşgûlüm.. Vâkı'â söylediğiniz gibi âhiret hakkında çok okudum, çok okuttum, cildlerle eser yazdım filân filân. Lakin bunların hepsi dünyâ işiydi.."

Keşke İnanabilseydim! Mehmed Raûf

"Ada Mektebi'nde son sınıfda iken istibdâd idâresinin müstahsen bir tedbîri olarak talebenin dînî akâidini takviye maksadıyla bir "ilm-i kelâm" dersi okutmağa başlamışlardı. O zamâna kadar âile terbiye kuvvetiyle muhâfaza ettiğim îmânım muhâkememde ceryân açan bu ders sebebiyle yıkıldı, gitti.

Âhirete inanıyor muyum?... Ah keşke bu kadar bahtiyâr olsaydım! Dünyânın haksızlıklarını, acılarını ta'mîr ve telâfî için ikâbdan, yüz binlerce esef ki, bugün hiçbir ümidim yokdur.